

Pomen stika z naravo pri vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj

Katarina Čepič, prof. pedagogike in angleščine, Osnovna šola Danile Kumar

Sodobni čas zaznamujejo hiter tehnološki razvoj in pereča okoljska vprašanja, zato šola stremi k bolj problemsko usmerjenemu, integrativnemu in transdisciplinarnemu pristopu z globalno dimenzijo učenja in trajnostnimi načeli. Šola za privzganje okoljske in trajnostne zavesti ter veščin ponuja različne dejavnosti, pomemben vidik pa je tudi neposreden stik z naravnim okoljem in njenim ritmom, saj se le tako vzpostavi odnos, ki poraja odgovornost in angažma. Prispevek predstavlja temeljne ideje trajnostnega razvoja v šolskem prostoru in ponudi nekaj iztočnic za razmišljanje, kako spodbuditi, da se okolje ne bi razumelo le kot vir zadovoljevanja človeških potreb, temveč da bi se prepoznalo tudi njegovo živost in nenadomestljivost.

1 Uvod

Živimo v obdobju hitrih tehnoloških sprememb. Vpliv človeškega ravnanja na planet je velik, zaradi česar govorimo o geološki dobi antropocen (Lange 2019). Zemlja se segreva zaradi povečanega izpusta toplogrednih plinov in ogljikovega dioksida (CO₂), vse bolj se krčijo naravni in divji habitati in povečuje se verjetnost nepovratnih negativnih vplivov na živo in neživo naravo (npr. taljenje ledu in ledenikov, dvig morske gladine, izguba biotske raznovrstnosti, uničevanje rodovitnosti prsti, poplave in suše). To vpliva tudi na kvaliteto človeškega življenja. Vse večkrat se človek spopada s pomanjkanjem pitne vode, lakoto, migracijami in konflikti (UN Environment 2019). Ti antropogeni procesi imajo pomemben vpliv na družbo in posledično na šolske sisteme, cilj vsakokratnega vzgojno-izobraževalnega programa pa je ravno soustvarjanje prihodnosti oziroma priprava nanjo.

Kot odgovor na trend vse bolj obširnega koriščenja naravnih virov je vzniknila tako imenovana ideja trajnostnega razvoja, ki naj bi usmerjala v razvoj in delovanje, ki je na dolgi rok vzdržno za okolje, družbo in posameznika. Šola je tako morala sprejeti izziv in priložnost, da začne spreminjati ustroj, kurikulum, učne metode in vzgojno delovanje v najširšem smislu. To pomeni, da šola vzgaja, izobražuje in oblikuje učenca ter skupnost v smeri uravnoveženosti, učinkovitosti in trajnosti (Lack 2022).

V pričujočem prispevku se bomo usmerili v možna področja, na katerih šola lahko vzgaja za trajnostni razvoj, in preverili, katere so lahko tiste prakse, ki že kažejo pozitivne rezultate. Omenili bomo vpliv rutin in praks v razredu ter tistih šolskih in izvenšolskih dejavnosti ter praks, ki imajo zaradi neposrednega stika z naravnim okoljem številne pozitivne učinke na učence. Na Osnovni šoli Danile Kumar že več let uvajamo različne de-

javnosti, ki naj bi učencem približale in razjasnile pomen skrbi za okolje in povezale šolo v skupnost, ki gre v smer trajnostnega razvoja. V ta namen je bila izvedena tudi krajša anketa. V tej luči bo prispevek iskal možne rešitve, priložnosti in omejitve v šolskem prostoru za vzgojo za trajnost in se osredotočil na poti, ki že obstajajo. Predvsem pa bo izpostavil očitno, a zaradi različnih (zakonskih) omejitev šolskega reda zapostavljeno dejstvo, da je ravno neposreden stik z naravo tisti, ki privzga odgovornost za okolje.

2 Trajnostni razvoj in šola

Kot odgovor na okoljske, družbene in globalne izzive se je še pred trajnostnim razvojem razvilo t. i. »globalno izobraževanje«, ki opozarja na stanje človekove družbe ter soodvisnost na lokalni in globalni ravni, a ni zasnovano holistično do te mere, da bi sistematično zajelo našo soodvisnost z naravnim okoljem. Trajnostni razvoj je naslednja stopnja v viziji razvoja družbe in skrbi za planet. Svetovna komisija Združenih narodov za okolje in razvoj definira trajnostni razvoj kot »proces sprememb, kjer so uporaba virov, smer tehnološkega razvoja in spremembe institucij usklajene in s tem omogočajo razvoj prihodnjim generacijam. Trajnostni razvoj ima za cilj doseganje ravnotežja med sedanjo potrošnjo virov in zmogljivostmi naravnih sistemov na ravni, ki bo to koriščenje v enaki meri dopuščala tudi prihodnjim generacijam« (UN Sustainable Development Goals 2015).

Za uresničevanje trajnosti in reševanje okoljske krize je torej potreben sistematičen pristop. Združeni narodi v ta namen definirajo 17 ciljev in 169 tarč. Te cilje je leta 2015 podpisalo 193 držav kot del agende za trajnostni razvoj do leta 2030 in obsegajo okoljska, družbena, politična in gospodarska vprašanja (UN Sustainable Development Goals 2015).

Ti cilji umeščajo šolo med najpomembnejše faktorje razvoja. Cilj je enakopravno zagotoviti kakovostno izobrazbo od predšolskega obdobja do izobraževanja odraslih ter spodbujati možnosti vseživljenjskega učenja, ki so temeljni pogoj za spreminjanje vedenja ter vrednot, ki postavljajo cilje trajnostnemu razvoju, spremembam v družbi, okolju in gospodarstvu. Seveda se spremembe, ki so potrebne, razlikujejo v različnih delih sveta.

Trajnostna šola uči samopreskrbnost in povezanost z naravo ob čvrstem gospodarstvu ter usposablja za poklice prihodnosti. Pomembno vlogo pa igra tudi sam stik z naravo.

2.1 Vzgoja in izobraževanje za trajnost v šoli – primeri dobre prakse

V slovenskem prostoru je nastala pobuda VITR (Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj). VITR je vizija vzgoje in izobraževanja, ki poudarja celovit, interdisciplinaren pristop k pridobivanju znanja, sposobnosti in veščin, potrebnih za trajnostno prihodnost pa tudi za spremembo vrednot, vedenja in življenjskih navad (Resnik Planinc in Ogrin 2020). Kot nakazuje definicija, je potrebno za pravo trajnostno vzgojo pristopiti celovito, holistično in natančneje preučiti, na kakšne načine lahko šola vpliva in vzgaja k bolj trajnostnemu življenjskemu slogu.

Šola torej vzgaja na različnih ravneh – preko obravnavanih tem, dejavnosti, programa, odnosov in pravil skupnosti, ki jih vzpostavljajo učitelji in ostali zaposleni. Vzgoja tudi s prostorom in okoljem. Vzgajati pomeni zasledovati vzgojne učinke ter vplivati na emocionalni, afektivni, intelektualni, vrednotni in (pogosto zapostavljeni) telesni ravni. Medveš (2011, 165) trdi, da ni vzgoje brez medsebojnega vpliva ter da je najmočnejša vzgoja tista, ki je zavezana k cilju. Mišljenje in odnos do narave in okolja se spreminjata preko dejavnosti, pri katerih gre za novo znanje in referenčni okvir, smiselnost, dejansko aktivnost in posledično refleksijo, kaj je bilo z določeno dejavnostjo doseženo.

2.2 Trajnostni projekti v šolah

Trajnostne vsebine ter projekti postajajo pomembnejši v šolskem prostoru zadnjih 20 let. Sprva so bile del naravoslovnih in družboslovnih predmetov kot posamična poglavja, namenjena ohranjanju okolja in biotske raznovrstnosti. Pri učenju za trajnost je pomembno, da ni vključeno samo učenje v obliki raziskovanja in sintetiziranja dejstev (učenje naj poteka čim bolj integrativno, transdisciplinarno in povezano s problemi resničnega življenja), ampak gre tudi za razvoj veščin, saj le preko njih ravnamo in udeležujemo to, kar vemo. Veščine so ključne pri projektih, pri katerih

učenci rešujejo okoljska vprašanja. Pri projektih pa sta predvsem pomembni doslednost in dolgoročnost, s katerima se spreminjajo vrednote, osvajajo nove navade in gradijo nove rutine, za katere je potrebno od 90 do 120 dni (Lack 2022, 225).

Nemogoče je naštetati dejavnosti, ki so zavezane k trajnostnemu razvoju na šolah. Že nekaj časa obstajajo projekti, kot so zbiranje papirja, reciklaža, dejavnosti, namenjene ohranjanju določenih živalskih in rastlinskih vrst (recimo sajenje medonosnih rastlin in prenašanje žabic, čistilne akcije in skrb za čebele). Šole te dejavnosti bolj ali manj uspešno uvrščajo v kontekst trajnostnega razvoja in jih osmišljeno implicitno ali eksplicitno vključujejo v svoj šolski program. Navezujejo se na 17 trajnostnih ciljev, kot jih opredeljujejo Združeni narodi.

Na vprašanje, ali učne vsebine padejo na plodna tla in »transformirajo« učence, pa vpliva tudi domače učenčevo okolje. Šola morda nekaj kaže in uči, učenci pa lahko v domačem krogu delujejo popolnoma drugače. Poleg družinskega okolja poznamo še širši družbeni prostor, ki ima drugačen fokus, prav tako pa znanost oglaševanja postavlja vzgojo za trajnostne vrednote v nezavidljiv tekmovalni položaj (Lack 2022, 225).

Avtor prodajne uspešnice *Last Child in the Woods*, Richard Louv (2005, 34–36), opisuje, da so otroci zaradi pomanjkanja gibanja in igre v naravnem in nestrukturiranem okolju in povečani vlogi ekranov v vsakdanjem življenju izpostavljeni »sindromu pomanjkanja naravnega okolja.« Nemedicinski izraz, ki pa smiselno povzame, da odtujenost

od narave povzroča večjo otopelost čutov, slabšo pozornost, manjšo fizično utrjenost in zmanjšano čustveno stabilnost.

2.3 Anketa med učenci

Med učence Osnovne šole Danile Kumar je bila razposlana anketa, na kateri so bila zastavljena vprašanja o njihovem odnosu do okolja, poznavanju trajnostnega razvoja in vključevanju teh elementov v šolsko delo.

Na anketo je odgovorilo 63 otrok z razredne in predmetne stopnje nacionalnega in mednarodnega oddelka. Vprašanja so bila sledeča:

- Kako vidiš naravo? Ti je pomembna? Zakaj in kako to doživljaš in pokažeš?
- Kakšne okoljevarstvene ali trajnostne delavnice si že imel v šoli? So ti bile smiselne? Si spremenil kakšno ravnanje pri sebi?
- Bi kaj sporočil tudi nam, odraslim, glede trajnosti? Te skrbi za prihodnost planeta in ljudi?

Vprašalnik je poenostavljena različica lestvice nove ekološke paradigme (NEP) in temelji na anketi, ki so jo razvili ameriški okoljski sociologi. Zasnovan je za merjenje skrbi za okolje.

Večina učencev je imela enostavne, enoznačne odgovore in je izpostavila, da moramo okolje ohranjati čisto (»nesmetenje«), da uporabljamo preveč fosilnih goriv ter elektrike ter da sekamo preveč dreves. Učenci so izpostavili več tem, ki so jim bile smiselne: računanje ogljičnega odtisa, ekosistemi, debatno argumentiranje za in proti na temo trajnosti, izpostavili so vrtnarjenje na šolskih gredah. Hkrati večina trdi, da zaradi šolskih

aktivnosti ni spremenila svojih navad (razen morada smetenja in uporabe povratnih steklenic). Pri odgovorih glede skrbi za prihodnost pa je zaznati skrb glede podnebnih sprememb in segrevanja ozračja. Večina se boji prihodnosti, le redki pa izražajo (zmerni) optimizem. Za stanje krivijo odrasle, ki bi morali bolj paziti na posledice razvoja.

Odgovori otrok so bili v večini pričakovani, se je pa pri odgovoru na prvo vprašanje pokazala nova dimenzija okoljske problematike, na katero želimo v prispevku opozoriti. Namreč, večina učencev se o okolju izraža zelo distancirano in ga z besedami objektivizira. Uporablja trditve kot »naravo potrebujemo za vir energije in surovin«, »narava je naše okolje in naš življenjski prostor«, »zaradi narave smo živi«, le nekaj učencev pa govori o naravi kot o živem prostoru in živih bitij, ki jih je potrebno ohraniti zaradi njih samih, prav tako redko omenijo naravo kot prostor, ki je lep in vreden sam po sebi, tovrsten način govora oziroma diskurz kaže na našo nepovezanost in odtujenost od narave (Lack 2022, 196). Če nam nekaj ni blizu, to težje razumemo in varujemo.

3 Zaključek

Teorija in praksa kažeta, da le transformativno učenje in učenje z izkušnjami »spodbujata spremembe v znanju, veščinah, vrednotah in odnosih in omogočata bolj trajnostno in pravično družbo« (Leicht idr. 2018, 7). Orodja šole so njen program, različne celodnevne dejavnosti in šolski skriti kurikulum. Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj sicer nista nova, vendar je dejanska pripravljenost učiteljev na tovrstno delo še nezadostna, zato trajnostne dejavnosti trenutno vznikajo nesistemsko in nepovezano.

Da bo šola omogočala transformativne spremembe v učenju in ravnanju, mora postati sistemsko trajnostno naravnana na več področjih. Prva vloga šole je posredovanje znanja. Znanje, ki ga učenci pridobijo v šoli, je »trajnostno«, če je zgrajeno konceptualno, kontekstualno in je utrjeno z veščinami. Učenec lahko takšno znanje uporablja v različnih učnih in življenjskih situacijah. Pomemben aspekt vzgoje za življenje in za trajnostni razvoj so še veščine, ki jih lahko v šoli razvijamo le v omejenem obsegu. Šola lahko s pomočjo kuharskih in vrtnarskih veščin ter ročnih del vzgaja oziroma vsaj informira mlade o vlogi in pomenu samooskrbe in odgovorne potrošnje.

V šolo vstopamo s celim telesom, ki je analogno. Upoštevanje zakonitosti telesa, ki ima dnevni bioritem in potrebuje čisti zrak, gibanje, naravno svetlobo, pomaga (zlasti otrokom in mladostnikom) razviti telo, ki išče ravnotežje na bolj naravne načine. V pokoronskem času, ko se pri otrocih opaža upad splošne telesne pripravljenosti, je to še posebej pomembno. Gozdna pedagogika tukaj opravlja odlično delo. In še najbolj očitno, a v šoli najpogosteje spregledano – če

smo večino časa kot učitelji ali drugi pomembni odrasli nepotrpežljivi, nezbrani in nesproščeni, to prenašamo na otroke in na njihovo delovanje. Družbeni delovni ritem je torej prav tako deloma posledica šolskega ritma dela.

In še zadnje – šola definira tudi fizično in družbeno okolje, v katerem ta deluje. Šolske zgradbe imajo še nekaj manevrskega prostora in lahko učijo, kaj je to trajnostno bivanje – zelene površine in fotovoltaične celice po strehah, kompostiranje odpadkov, uživanje lokalnih živil in večja vključenost učencev v skrb za šolo (čiščenje učilnic). Povezovanje z lokalnimi društvi in ustanovami (recimo domovi starejših) pa vzpodbujajo zavedanje o medsebojni povezanosti in soodvisnosti.

Delo za trajnostni razvoj bo potekalo postopno in lotimo se ga lahko preko različnih izhodišč – najboljša pot je upoštevanje 17 ciljev Združenih narodov. Šola lahko s sistemskimi spremembami in spremembami na mikro nivoju na dolgi rok naredi veliko. Pristojnost in doseg šole pa se konča pri družinah in ožjem okolju ter tam zasidranih navadah, česar se je potrebno zavedati. Počasi in vztrajno bomo s strpno in vztrajno sporočilnostjo dosegli premike – vse se konča pri dejanju in odločitvi, da to, kar vemo, na koncu resnično naredimo. Od upoštevanja našega telesa in njegovih resničnih potreb do pravega znanja in zavedanja. Šola je tista, ki lahko in mora voditi z zgledom.

Viri in literatura

- Bella, L. (2022): *The Children of the Anthropocene*. London: Penguin Life.
- Heying, H. in Weinstein, B. (2021): *A Hunter-Gatherer's Guide to the 21st Century: Evolution and the Challenges of Modern Life*. New York: Portfolio: Penguin.
- Košmerl, T. in Mikulec, B. (2022): Izobraževanje odraslih za trajnostni razvoj v luči teorij transformativnega učenja. *Sodobna pedagogika*, let. 73/vol. 139, str. 11–25.
- Lange, A. E. (2019): Transformative Learning for Sustainability. V: Filho, W. Leal (ur.). *Encyclopedia of Sustainability in Higher Education*. Str. 1954–1966.
- Louv, R. (2005): *Last Child in the Woods*. London: Atlantic Books.
- Marentič Požarnik, B. (2008): *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
- Medveš, Z. (2011): Kakršna je družba, taka šola! *Sodobna pedagogika*, let. 62 (št. 5): str. 148–170.
- UN Environment (2019): *Global environment outlook – GEO-6: Healthy planet, healthy people*. Nairobi: Cambridge University Press.
- Vir 1: Cilji trajnostnega razvoja. Dostopno na <https://ekosola.si/wp-content/uploads/2020/11/Cilji-trajnostnega-razvoja-resources.pdf>
- Vir 2: Leverson, Kris: Is sustainability the future of education (TEDxYouth 2018). Dostopno na <https://www.youtube.com/watch?v=akYDpNouMWk>
- Vir 3: New ecological paradigm (NEP). Dostopno na https://www.researchgate.net/publication/264858463_New_Ecological_Paradigm_NEP_Scale
- Vir 4: Psychologically sustainable architecture. Dostopno na <https://www.focusingfuture.com/eco-city/psychologically-sustainable-architecture/>
- Vir 5: UN Sustainable Development Goals. Dostopno na <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2015/09/what-is-sustainable-development/>
- Vir 6: UN (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Dostopno na <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Vir 7: VITR. Dostopno na <https://znamenjatrajnosti.si/vitr>
- Vir 8: Dickinson, E. (2013): *The Misdiagnosis: Rethinking the »Nature-deficit Disorder«*. Dostopno na: <http://dx.doi.org/10.1080/17524032.2013.802704>